गुरुङ जातिको रोधी संस्कृतिमा आएको परिवर्तन

'क्व्होला सोथार गा.पा वडा नं. ४ भुजुङको एक सामाजिक साँस्कृतिक अध्ययन'

त्रिभुवन विश्वविद्यालय पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा समाजशास्त्र तथा ग्रामीण विकास विभाग अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका निमित्त प्रस्तुत गरिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता

उमा देवी गुरुङ

क्याम्पस रोल नं. १०५/०७१

परीक्षा रोल नं. ४८०६०२

त्रि.वि. दर्ता नं. ९-२२-८६-१२६-२०११

त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र तथा ग्रामीण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस

पोखरा, नेपाल

२०७९

TRIBHUVAN UNIVERSITY
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
Prithvi Narayan Campus
पृथ्वीनारायण क्याम्पस
(A QAA Certified Institution, Accredited by UGC, Nepal)

प.सं. :
च.नं. :

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूर्तिका लागि मेरो निरीक्षण र सुपरिवेक्षणमा रही यस पृथ्वीनारायण क्याम्पस पोखराकी छात्रा श्री उमादेवी गुरुङले **"गुरुङ जातिको रोधी संस्कृतिमा आएको परिवर्तन 'क्व्होला सोथार गा.पा वडा नं. ४ भुजुङको एक सामाजिक साँस्कृतिक अध्ययन"** विषयमा यो शोधपत्र तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट भएकोले यस शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

भरत गुरुङ
(शोध निर्देशक)
मिति : २०७९/..../....

Mailing Address: Bagar, Pokhara, Nepal बगर, पोखरा, नेपाल
Phone: +977-61-526837, 540222 Email: info@pncampus.edu.np URL: www.pncampus.edu.np

TRIBHUVAN UNIVERSITY
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
Prithvi Narayan Campus
पृथ्वीनारायण क्याम्पस
(A QAA Certified Institution, Accredited by UGC, Nepal)

प.सं. :
च.नं. :

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिका लागि यस पृथ्वीनारायण क्याम्पस पोखराकी छात्रा श्री उमादेवी गुरुङले तयार पार्नुभएको **"गुरुङ जातिको रोधी संस्कृतिमा आएको परिवर्तन 'क्व्होला सोथार गा.पा वडा नं. ४ भुजुङको एक सामाजिक साँस्कृतिक अध्ययन"** विषयक शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिको लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृत प्रदान गरिएको छ ।

मुल्याङ्कन समिति

....

भरत गुरुङ

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र तथा ग्रामीण विकास विभाग

....

....

बाह्य परीक्षक

....

विभागीय प्रमुख

शिव थापा

समाजशास्त्र तथा ग्रामीण विकास विभाग

मिति :-

Mailing Address: Bagar, Pokhara, Nepal बगर, पोखरा, नेपाल
Phone: +977-61-526837, 540222 Email: info@pncampus.edu.np URL: www.pncampus.edu.np

// कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत स्नातकोतर तह (एम ए) दोस्रो वर्षको दशौ पत्रको आंशिक प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गुरुङ जातिको रोधी संस्कृतिमा आएका परिर्वतन अध्ययन विषयको शोधपत्र लमजुङ जिल्लाको क्वहोला सोथार गा. पा. - ४ भुजुङ गाँउमा आधारित छ । यस शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आफ्नो समय प्रदान गर्नुभइ अध्ययनमा आवश्यक राय, सुझाव, बौधिक एवम विषयगत रुपमा निर्देशन र हौसला प्रदान गरी पथ प्रदर्शन गर्नुहुने श्रदेय गुरु भरत गुरुङ प्रति आभार प्रकट गर्दछु । समाजशास्त्र विभागका विभागिय प्रमुख शिव थापा प्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

समाजशास्त्र विभागका आदरणीय गुरुहरुबाट म प्रति देखाउनु भएको सहयोगी भावनालाई सम्मान गर्दै हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधकार्यमा तथ्यांक संकलनका क्रममा मलाई आत्मिय सहयोग गर्नुहुने वडा न. ४ का उत्तरदाता महानुभावहरु प्रति धन्यवाद प्रकट गर्दछु । मलाई यस अध्ययनका लागि हौसला प्रदान गर्नुहुने मेरा ममतामयी आमा आस कुमारी गुरुङ बुवा दिर्खा जंग गुरुङ बज्यै कमिना गुरुङ साथै सम्बन्धित पुस्तक तथा अन्य पाठ्य सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग पुराउने हुने पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय पुस्तकालय कास्की प्रति विशेष कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, यो शोधपत्र तयार गर्न सहयोग गर्नुहुने द क्रियटिभ कम्प्युटर टाइपिङ्ग तथा प्रिटिङ्ग परिवार, बगर लगायत प्रत्य्क्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग, सल्लाह, सुझाव दिनु हुने सम्पूर्ण महानुभावप्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शोधसार

स्नातकोतर तहको द्वितीय वर्षको आंशिक पुर्ति गर्नका लागि गुरुङ जातिको रोधी संस्कृतिमा आएको परिर्वतन शीर्षकको यस अध्ययनमा रोधी संस्कृतिलाई मात्रै समेटेर अध्ययन गरिएको । यो गण्डकी प्रदेश, लमजुङ जिल्ला, क्व्होला सोथार गाउँपालिका वडा नं ४ भुजुङ अवस्थित गुरुङ समुदायका महिला, पुरुष, वृद्ध गरी जम्मा ४५ जनालाई उत्तरदाताको रुपमा छनौट गरिएको छ ।

बहुजातीय, बहुधार्मिक र बहुभाषिक मुलुक नेपालमा गर्ने विभिन्न पहिचान भएका र कानुनी मान्यता प्राप्त गरेको ५९ आदिवासी जनजातिहरु मध्ये गुरुङ जनजाति पनि एक हो । गुरुङ जातिको पनि आफ्नै किसिमको संस्कृति, धर्म र भाषा छ ।

यस अध्ययन निम्न उद्देश्यहरुमा आधारित भइ अध्ययन गरिएको छ ।

१. रोधीको उत्पत्ति र विकासक्रमबारे अध्ययन गर्ने ।

२. रोधी संस्कृतिमा विगत देखि हालसम्म देखिएका परिवर्तनको लेखाजोखा गर्ने ।

यस शोधपत्रमा गुरुङ समुदायको ऐतिहासिक, विश्लेषणात्मक रुपमा रोधी परिर्वतनको स्थिती बारे व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । सैद्धान्तिक विश्लेषण व्याख्याको लागि आधुनिकीकरणको सिद्धान्त सांस्कृतिक परिर्वतन अवधारणा प्रयोग गरी, विभिन्न पुर्व अध्ययनको समीक्षा गरिएको छ । यस अध्ययनमा तथ्याङ्क संकलनको मुख्य विधिको रुपमा अन्तरवार्ता विधि प्रयोग गरिएको छ भने सहायक विधिको रुपमा अवलोकन विधि र मुख्य सुचनादाता विधिको प्रयोग गरिएको छ भने प्राथमिक तथ्याङ्कको प्रयोग गरिएको छ । यस अध्ययनमा वर्णनात्मक एवम अन्वेषणात्मक अनुसन्धान ढाँचाको प्रयोग गरिएको छ भने वर्णनात्मक एवम विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरि व्याख्या गरिएको छ ।

यस अध्ययनको प्राप्तीमा पश्चिमी सांस्कृतिक, शिक्षा, आधुनिकीकरण, यातायात, सञ्चार माध्यम, भाषा, लोक सङ्गीत, भेषभुषा जस्ता कारणले गर्दा गुरुङ जातिको रोधी संस्कृति मौलिक नभइ आधुनिक संस्कृति तर्फ उन्मुख भएको पाइन्छ । मौलिक संस्कृतिलाई आधुनिकीकरण र विभिन्न पश्चिमी समाजको प्रभावले गर्दा आधुनिक तिर ढ़ल्केको पाइन्छ । रोधीघर देखि हरेक गाँउ ठाँउ, समाजमा गरिने क्रियाकलापहरु परिवर्तनशिल भइ आधुनिकता तिर उन्मुख भएर मौलिक संस्कृतिको रुपमा लिइएको रोधी संस्कृति नै लोप हुने अवस्थामा पुगेको पाइन्छ ।

विषय सूची

सिफारिस पत्र		I
स्वीकृति पत्र		II
कृतज्ञता ज्ञापन		III
विषयसूची		IV
तालिका सूची		
चित्र सूची		
शोधसार		VII
परिभाषित शब्दहरु		VIII
अध्याय - एक : परिचय		**१-८**
१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमि	२
१.२.	समस्याको कथन	४
१.३	अध्ययनका उद्देश्यहरु	६
१.४	अध्ययनको औचित्य र महत्व	६
१.५	अध्ययनको सीमा	७
१.६	संरचनात्मक रुपरेखा	७
अध्याय - दुई : सैद्धान्तिक समिक्षा तथा पूर्व साहित्य समिक्षा		**९-१६**
२.१	आधुनिकीकरणको सिद्धान्त	९
	२.१.१ सामाजिक सांस्कृतिक परिवर्तन सम्बन्धी धारणाहरु	१२
२.२	पूर्व साहित्य समिक्षा	१३
२.३	अवधारणात्मक ढाँचा	१६
अध्याय - तीन : अनुसन्धान पद्धति		**१७-२२**
३.१	अध्ययन क्षेत्र छनोटको औचित्य	१७
३.२	अनुसन्धान ढाँचा	१७
३.३	समग्रता र नमुना छनौट	१८
३.४	तथ्याङ्कको स्रोत र प्रकृति	१८
३.५	तत्थ्यांक सङ्कलन विधि	१८
३.६	तथ्याङ्कको विश्लेषण र प्रस्तुतिकरण	१९

अध्याय - चार : रोधीको उत्पत्ति र विकासक्रम **२०-३२**

४.१ रोधीको उत्पत्ति २३

४.२ रोधी घरको निर्धारण २५

४.३ रोस्यो बा रोस्यो आमा (रोधी घरको आमा बाबा) २६

४.४ रोधीरबा २७

४.५ परै मैमै/परै रिमै २७

४.६ रोधी बस्नु २८

४.७ सिउँलु २९

४.८ हुरी ३०

४.९ तिर्थ / जात्रा ३०

अध्याय - पाँच : रोधीमा आएका परिर्वतन र कारणहरु **३३-४०**

५.१ शिक्षाको प्रभाव ३४

५.२ पश्चिमी संस्कृतिको प्रभाव ३५

५.३ यातायात ३७

५.४ सञ्चारको प्रभाव ३७

५.५ रोधी संस्कृतिको विवाहमा आएका प्रभावहरु ३८

अध्याय - छ : सारांश र निष्कर्ष **४१-४३**

६.१ सारांश ४१

६.२ निष्कर्ष ४२

सन्दर्भ सामग्रीहरु

अनुसुची : १ अन्तर्वार्ता अनुसुची

अनुसुची : २ भुजुङ वडाका नक्सा

अनुसुची : ३ तस्बिरहरु

परिभाषित शब्दहरु

कचरी	=	न्यायनिसाफ हेर्ने अड्डा, न्यायालय
कुराउनी	=	दुध पकाएर बनाएको परिकार
कृष्ण चरित्र	=	कृष्ण लिलामा नाचिने नाच
क्रमु	=	मजेत्रो
खोले	=	पिठो र पानीबाट बनाइएको परिकार
गुन्द्री	=	पराल आदिबाट बुनेको ओछ्याउने सामग्री
गुनियो	=	गुरुङहरुको पोशाक
घाटु	=	राजा पर्शुराम र रानी यम्फबतीको भेषमा जीवन कहानीमा नाचिने नाच
ङोलो ङोल्स्यो	=	सोल्टी सोल्टीनी
चर्खा	=	काठबाट बनाइएको धागो काट्ने साधन
ठेटेर नाच	=	रोधीमा नाचिने नाच
डम्फु	=	हातले बनाइएको बाजा
नोकोर	=	सबै समुहमा मिलेर पालैपालो काम गर्ने शैली
परै मैमै परै रिमै	=	एउटै उमेर समूहका रोधीका यूवा र युवतीहरु
पूवा	=	सिस्नु काटेर निकालिएको धागो
पर्म	=	आफ्नो काम नभएको बेला अरुसँग काम गर्न जाने
बख्खु	=	भेडाको ऊनबाट जाडो छेक्नको लागि बनाइएको लुगा
भाङ्ग्रा	=	पुवाको धागोबाट बनाइएको लुगा
मैनटोल	=	मटितेलबाट बत्ती बालेर उज्यालो दिने बत्ती
रोधी बा	=	रोधी घरको मुली बाबा/पुरुष
रोधी आमा	=	रोधी घरको मुली आमा/महिला
राडी	=	भेडाको उनबाट बनाइएको कम्बल
रोटेपिङ	=	आठओटा बस्ने सिट भएको चर्खा जस्तै घुम्ने पिङ

लिङ्गे पिङ = चारओटा बाँस गाडेर बनाइएको पिङ

सन्दी = परम्परामा मिल्ने काम, सम्झौता

सिउँलु = रोटी र रक्सी पुऱ्याउने परम्परा

सवा = पुऱ्याउनु

स्याखु/घुम = निगालाको चोयाबाट बनाइएको घाम पानी छेक्नलाई प्रयोग गरिने सामान

स्योकै = सबै सामुहिक रुपमा खाने भोजन

स्यर्बो = सुचना आदानप्रदान गर्ने व्यक्ति

हुरी = समूहमा मिलेर पालैपाले गरिने काम